



*Пархоменко Наталія Миколаївна,
завідувачка відділу Інституту держави
і права імені В.М. Корецького НАН України,
докторка юридичних наук, професорка,
член-кореспондент НАН України*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВИ ТА НАПРЯМИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Однією з основних проблем, які стоять перед сучасними державами з моменту їх утворення, є створення ефективного державного механізму. Від того, наскільки останній відповідає своєму призначенню, значною мірою залежить успіх і самих держав, і реформ, які в них проводяться [1, с. 37–43]. Не виключенням, в даному випадку, є державотворчий досвід незалежної України.

Розпад Радянського Союзу наприкінці ХХ століття та системні реформи в країнах Західної Європи, спрямовані на модернізацію організації державної влади, зумовлені масштабними інтеграційними процесами, на думку багатьох вчених та державних діячів, ознаменувало початок постіндустріальної епохи, трансформацію відносин держави і громадянського суспільства, пошук ефективного балансу між централізацією і децентралізацією, публічного та приватного інтересів тощо. Формування моделі механізму держави в тому чи іншому соціальному середовищі залежить від багатьох чинників, зокрема від характеру розподілу влади, методів реалізації державної влади, ступеню відкритості та взаємодії з суспільними інститутами, форми державного правління та режиму.

До того ж практика розвинених держав та теорія конституціоналізму свідчать, що вибір моделі державного механізму залежить від ряду об'єктивних факторів. До них насамперед відносяться географічне розташування, а отже, вплив держав-сусідів, та культурно-історична і правова спадщина, яка в тому числі знаходить вираження в правовій культурі й особливо в її девіаціях [2, с. 88–93]. Сутність та зміст механізму держави також залежить від цілей, викликів та вимог, що стоять перед конкретною державою, а також способів управління різного роду процесами в соціумі.

Найбільш загальною є класифікація державних механізмів на відкритий чи закритий типи. Як зазначає А. Фолес, відкритість (або транспарентність державного механізму), насамперед полягає в тому, що за умов демократичного правління державний механізм формується громадянами держави безпосереднім або опосередкованим шляхом. Основоположне значення в транспарентності має залежність державного механізму від громадянського суспільства, що, зокрема, виражається в його контролі з боку останнього. У цьому контексті не менше значення має наявність ефективної

системи контролю – як внутрішнього, так і зовнішнього – за власне державним механізмом та його окремими елементами [3].

Загалом дослідження проблем механізму формування та реалізації державної влади актуалізується на сучасному етапі розвитку держави, коли виникає необхідність оцінки її діяльності, вироблення критеріїв її ефективності.

Серед чинників, які безпосередньо впливають та визначають функціонування механізму держави та його ефективність: зміст владних повноважень суб'єктів державної влади; характер принципів організації та реалізації державної влади; існування організаційно-правових механізмів реалізації державно-владних повноважень; матеріально-фінансове забезпечення реалізації державно-владних повноважень; відповідальність суб'єктів за невиконання або неналежне виконання, передбачених законом повноважень; громадський контроль за законністю здійснення державної влади тощо.

Розуміючи поняття «механізм» як внутрішню будову певного явища соціальної дійсності, варто наголосити, що механізм держави являє собою внутрішню організацію держави, яка складається з суб'єктів державно-владних відносин, об'єктів впливу – те, на що спрямована діяльність суб'єктів: суспільні відносини; зв'язків, які виникають між суб'єктами державної влади з приводу її реалізації, конституційно визначених повноважень суб'єктів державної влади, гарантій їх функціонування та відповідальності. Таким чином реалізація завдань та здійснення функцій держави передбачає створення відповідних засобів інституційного, організаційного та нормативного характеру, сукупність яких в теорії держави і права та державному управлінні отримала назву державного механізму.

Відповідно в структурно-змістовному аспекті “механізм держави” включає в себе чотири складові: 1) правову – сукупність правових норм, що визначають систему державних інституцій, їх повноваження, форми і методи діяльності, способи реалізації завдань і функцій держави; 2) структурну – сукупність державних організацій: органів держави, державних підприємств, державних установ; 3) функціональну – система визначених функцій, для реалізації яких створені відповідні державні організації; 4) інструментальну – система визначених законодавством повноважень, способів, методів, прийомів й засобів реалізації державних функцій. Ці складові знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності [4, с. 430–436].

Відтак серед ознак механізму держави необхідно виокремити такі: це цілісна ієрархічна система державних організацій, яка має певну структуру і побудована на засадах субординації (підпорядкування) та координації (погодження дій, спільного вирішення ключових питань); структуру як його внутрішню будову, є сукупністю елементів (державний апарат, державне підприємства та державні установи) та взаємозв'язків між ними; має суворо визначений порядок створення, функціонування і ліквідації; наявність чітко визначених повноважень у кожного елемента; збалансованість повноважень вищих державних органів влади, як запобіжник монополізації влади,

політичних криз та зловживання владою; одна з передумов виконання державою своїх завдань у повній мірі; пріоритет державних органів, які мають державно-владні повноваження щодо державних підприємств і державних установ, які не є носіями державної влади, втім створюють матеріальні та духовні блага; характеризується спільністю мети державних організацій та різноманітністю їх завдань.

Державний механізм за сучасних умов та викликів глобалізації і правової інтеграції, незалежно від його специфічних елементів, має відповідати певним вимогам. Серед них: націленість на досягнення мети, яка стоїть перед державним механізмом; ефективність, тобто досягнення мети найкращим чином, в найбільш короткі терміни і з найменшими затратами; іманентна здатність до розвитку та модернізації [5, с. 124]; створення відповідної організаційної структури.

Визначивши теоретичні складові механізму держави та констатувавши інституційну, правову та організаційну сформованість механізму держави в Україні, серед основних напрямів його розвитку і вдосконалення варто виокремити такі.

1. Удосконалення організаційно-правових засад функціонування механізму держави. Чіткого законодавчого врегулювання потребують механізми створення, функціонування та взаємодії всіх органів державної влади, посилення політичної відповідальності представників державної влади в Україні за невиконання або неналежне виконання повноважень, особливо в умовах воєнного стану.

2. Скорочення державного апарату та удосконалення його структури, адже Україна потребує модернізації організації державної влади та взаємодії між всіма гілками державної влади, приведення їх у відповідність до європейських стандартів.

3. Підвищення рівня професійності державних службовців. Проблема кадрового забезпечення діяльності органів державної влади в Україні була і залишається однією з найсерйозніших. Професійний рівень, рівень правової культури та правової свідомості державних службовців, парламентарів, суддів, їх особисті моральні якості – це ті критерії, які мають братися до уваги при призначенні чи обранні на посаду.

4. Запровадження ефективних механізмів боротьби з корупцією і зловживанням владою, контролю за діяльністю державних органів, посадових осіб, підприємств та установ, в тому числі представниками громадянського суспільства.

Реалізація зазначених напрямів має відбуватися з урахуванням досвіду розвинених демократій, власних державотворчих традицій, соціально-культурної спадщини й національних інтересів та наукового супроводу.

Отже, аналіз теоретичних засад механізму держави та їх практична реалізація в процесі державотворення в Україні обумовлений нагальною потребою вдосконалення взаємодії між органами державної влади, апаратом держави та інститутами громадянського суспільства, а також приведення у відповідність до принципів і стандартів належного урядування в країнах

Європейського Союзу. Адже ефективне державне управління є однією з передумов для демократичного розвитку, зміцнення громадянського суспільства, захисту прав і свобод громадян, є чинником забезпечення національної безпеки та оборони, політичної, економічної та соціальної стабільності.

Список використаних джерел

1. Фолес А. М. Механізм сучасної правової держави: доктринальні аспекти. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 3. С. 37–43.

2. Динник І. П. Механізми розвитку та функціонування держави в сучасному світі. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/6_2021/32.pdf

3. Косілова О. І. Механізм правової держави: принципи функціонування, тенденції розвитку в сучасній Україні. *Інформація і право*. 2016. № 1 (16). С. 94.

4. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель : монографія. Харків : Право, 2009. 598 с.

5. Сіренко В. Ф. Інтереси і влада : монографія. Київ : Оріяни, 2006. 536 с.



Ракул Оксана Володимирівна,
*професорка кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,
докторка юридичних наук*

ОПИС НОТАРІУСОМ МАЙНА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, ЯКА ЗНИКЛА БЕЗВІСТИ ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН, ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЇЇ МАЙНОВИХ ПРАВ

Кожен громадянин України підпадає під юрисдикцію її законів. Це означає, що кожен громадянин має всі права, гарантовані Конституцією України та іншими актами законодавства. Не є винятком особи, які у встановленому порядку визнані зниклими безвісти за особливих обставин.

За даними МВС України станом на жовтень 2023 року до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, внесено близько 28 тис. жителів України.

Частиною 2 статті 5 Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» визначено, що права та інтереси особи, зниклої безвісти за особливих обставин, а також її майно підлягають захисту до моменту припинення її розшуку у порядку, передбаченому названим законом, або оголошення її померлою відповідно до законодавства. Особа,